

LADISLAV VIDMAN, *Étude sur la correspondance de Plinie le Jeune avec Trajan* (Rozpravy Ceskoslovenské akademie věd, Řada společenských věd, sešit 14, ročník 70), Praha, 1960, 116 p. in 16°

Studiile asupra *Scrisorilor* lui Pliniu sînt din cale afară de numeroase, fie că e vorba de primele nouă cărți, grupînd misivele adresate prietenilor, fie de cartea a X-a, scrisă în cea mai mare parte în timpul misiunii autorului în Bithynia și cuprinzînd, împreună cu rapoartele acestuia către Traian, răspunsurile împăratului la întrebările guvernatorului. În aceste condiții, sarcina cui își propune să se ocupe de acest document unic în literatura latină, care e cartea a X-a a Corespondenței, e cu atît mai anevoioasă cu cît — la problemele pur literare, comune tuturor epistulelor pliniene — se adaugă dificultățile istorice, juridice, religioase prezentate de interpretarea unor texte al căror caracter oficial nu-i decît în parte mascat de agrementul unui stil rafinat și personal.

Noua contribuție la lămurirea acestor obscurități — operă a unui istoric și epigrafist cu bună pregătire, căruia-i datorăm, pe lîngă alte lucrări mai puțin întinse, o ediție comentată a recent descoperiților *Fasti Ostienses*, publicată în 1957 — se caracterizează prin aceea că nu pornește de la o teză anume, pe care și-a propus s-o dovedească, nici nu ajunge la concluzii al căror rezultat imediat ar fi schimbarea punctelor de vedere acceptate de cei mai mulți cu privire la opera studiată. Venind după învățați din numărul cărora va fi dejuns să citez pe Mommsen, Walter Otto, David Magie și Roberto Paribeni, Ladislav Vidman nu putea pretinde decît să confrunte opiniile formulate la vremea lor de acești înaintași, alegînd pe cele mai conforme cu propria-i judecată și cu stadiul actual al unei informații pe fiece zi mai complete. Din acest punct de vedere, trebuie lăudată hărnicia cu care autorul s-a ținut la curent cu ultimele cercetări în domenii atît de variate ca epigrafia Asiei Mici și istoria creștinismului, ori dominarea unui material a cărui bogăție singură ar fi derutat pe cei mai mulți.

Punctul de plecare al studiului e constituit de probleme literar-istorice, cum ar fi caracterul, cronologia și integritatea culegerii. Ca să citez concluziile adoptate în două din problemele menționate, e de reținut căldura cu care Vidman se pronunță pentru autenticitatea scrisorilor lui Traian (în sensul că ne-am găsi înaintea unor texte dictate de împărat, iar nu compuse de secretari), ca și argumentarea bogată cu care sprijină demonstrația lui Otto, după care — spre deosebire de scrisorile din celelalte cărți, — acele din cartea a X-a s-ar înfățișa în ordine strict cronologică. Cît privește problema tot atît de controversată a integrității culegerii, punctul de vedere apărut, potrivit opiniei dominante, (potrivit căreia un număr însemnat de scrisori ale lui Traian ar fi fost suprimate intenționat, pentru că ar fi cuprins indicații cu privire la pregătirea războiului partic) e că, fără a avea certitudinea că nici un răspuns al împăratului nu se va fi pierdut, nimic în alcătuirea culegerii nu trădează hotărîrea de a lăsa la o parte unele din aceste răspunsuri, altfel spus intervenția unei « cenzuri ».

Dar efortul de căpetenie al autorului poartă, cum era de așteptat, asupra aspectului pur istoric al Corespondenței, urmărind să pună în lumină informațiile pe care le cuprinde cu privire la misiunea lui Pliniu în Bithynia, la situația militară a provinciei, la administrația provincială și municipală, în sfîrșit, la mult dezbătuta problemă a atitudinii autorităților romane și a lui Traian personal față de creștinism. În toate aceste materii examenul la care sînt supuse textele e temeinic și amănunțit, astfel încît în ansamblu lucrarea poate fi socotită ca o contribuție binevenită la istoria administrativă și militară a Imperiului în secolul al II-lea.

Cu drept cuvînt, Vidman stăruie asupra caracterului extraordinar al misiunii lui Pliniu, asupra puterilor depline primite de la împărat direct, în ciuda faptului că Bithynia era o provincie senatorială. Asemenea instrucții (*mandata*) aveau, cît se poate judeca, o valoare restrînsă la persoana și misiunea celui căruia se adresau, iar nu — cum avea să se întîmple mai tîrziu —

valoarea absolută a unor hotărâri aplicabile întregului stat roman. Însuși examenul răspunsurilor lui Traian lasă de altfel să se înțeleagă că împăratul nu-și propunea să statueze în indiferent ce materie o dată pentru totdeauna. Cum a arătat-o, între alții, Solari, într-un studiu din 1950, în *Scrisori* e sensibilă pendularea între tendințele autocratice și respectul prerogativelor Senatului, după cum e sensibilă dorința de a împăca intervenția autorității centrale în administrația locală cu principiul autogovernării recunoscut orașelor la încorporarea în imperiu. Circumscrisă, un timp, la domeniile militar și financiar, imixtiunea guvernatorului provincial în gestiunea magistraților municipali avea să se accentueze pe măsura agravării crizei generale. În zilele lui Traian procesul e însă la începuturile lui. De aceea, în măsura în care ne permite să surprindem acest moment crucial din evoluția lumii vechi, și pentru că de fiecare dată hotărârile împăratului sînt precedate de adevărate expuneri de motive redactate de Pliniu, cartea a X-a a Corespondenței îmbracă în ochii istoricului o valoare documentară a cărei însemnătate greu ar putea fi exagerată.

D. M. Pippidi

FRANCESCO DELLA CORTE, *Suetonio Eques Romanus*, Milano, Istituto Editoriale Cisalpino, 1958

În această nouă carte, cunoscutul cercetător italian își propune să prezinte viața și opera lui Suetoniu ca rezultatul apartenenței scriitorului latin la ordinul ecvestru. Punctul de plecare pare a fi o inscripție recent descoperită la Bône în Algeria, în care sînt menționate cîteva elemente ale carierei publice a lui Suetoniu. Considerînd-o cunoscută, învățatul italian vorbește destul de puțin de această inscripție, făcînd însă adesea aluzie la conținutul ei. După un capitol introductiv (*Una carriera equestre*), Della Corte studiază pe rînd influența lui Cicero și Quintilian asupra biografului (capitolul *Il ciceromanesimo di Suetonio*), credința lui Suetoniu în miraculos, raporturile cu Pliniu cel Tânăr, comparațiile ce se pot face cu Tacit și Plutarh (capitolul *La polemica con Tacito e con Plutarcho*), efectele directe ale situației de cavaler angajat în birocrăția imperială asupra operei (*La mentalità del ceto equestre* și *La tecnica biografica*). Autorul nu neagă cu totul influența lui Pliniu cel Tânăr asupra biografii cezarilor (p. 86), dar socotește că el a depășit pozițiile acestuia, că s-a rupt de înrîurirea acestuia în perioada redactării vieților împăraților, care ar ilustra în primul rînd o mentalitate tipic ecvestră. E vorba de mentalitatea micilor cavaleri angajați în birocrăția imperială și nu de concepțiile marilor cavaleri, posesori ai unor domenii întinse (p. 217). Datorită acestui lucru, opera lui Suetoniu n-ar ilustra ideile unui anumit partid, ci ar fi produsul unei personalități relativ obiective, « independentă ». Suetoniu ar arăta interes pentru condițiile ordinului ecvestru sub cezari, dar n-ar fi primit mandat din partea cavalerilor de a serie biografiile într-un anumit chip. Funcționar imperial, pe el l-ar fi interesat doar cum era administrat statul, pe lângă curiozitățile scandaloase către care îl împingeau firea și formația sa de anticar (p. 229). În același timp învățatul italian recunoaște — și insistă asupra acestei constatări — că, datorită concepțiilor mediului în care s-a dezvoltat, Suetoniu îl admiră și-l descrie favorabil pe Otho și nefavorabil pe predecesorul Galba și pe succesorul Vitellius (p. 138). Concomitent, părăsirea tehnicii analitice, cronologice, practică încă de Tacit, e legată de apartenența la ordinul ecvestru. Biografia este un gen nou, adaptat ambianței politice și culturale în care s-a dezvoltat Suetoniu. Dezvoltarea acestui gen, consacrat de Suetoniu, în secolele următoare a dovedit importanța inovației lui Suetoniu. El a știut să rupă cu tehnica conservatoare a istoriografilor ordinului senatorial, dovedindu-se și prin aceasta reprezentant al cavalerilor.